

נשמת אברהם / חושן משפט סימן תכ

1. חושן משפט סימן ת"כ (עידכון)
2. חושן משפט סימן ת"כ (עידכון שני)

הלכות חובל בחבירו

סימן תכ החובל בחבירו חייב בחמשה דברים וכיצד משערין אותם

והמבייש בדברים ת"ח וע"ה

סעיף א אסור לאדם (א) להכות חבירו ואם הכהו עובר בלאו שנאמר פן יוסיף. ואם הקפידה תורה בהכאת רשע שלא להכות יותר על רשעו, קל וחומר בהכאת צדיק. והמרים יד על חבירו להכותו, אע"פ שלא הכהו נקרא רשע. הגה וע"ל סי' תכא סעי' יג. ודין הכאת איש לאשתו עיין באהע"ז סי' קנד. די"א דיש חרם קדמונים באדם המכה לחבירו וצריכין להתיר לו כדי לצרפו למנין עשרה ומיד שמקבל עליו לעשות דין מתירין לו אע"פ שאין (המוכה) מתרצה.

נשמת אברהם

(א) להכות חבירו. וברמב"ם [1] כתוב דרך בזיון (נציון). וראיתי שכותב הרמב"ן [2] וז"ל: דאע"ג דמכה אדם לרפואה פטור ומצוה דואהבת לרעך כמוך הוא, אפילו הכי כיון דאיכא אחרינא לא שבקינן לברא למעבד הכי דלמא חביל ביה טפי ממה שהוא בדרך הרפואה וכו', עכ"ל. וכ"כ בקובץ הערות [3]: דאם מכוין לרפואה אין בזה משום חבלה כלל, ומה שמובא בגמ' (סנה' פד ע"ב) מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למיפתח ליה כוותא דלמא חביל וכו', ו"ל הכונה דילמא חביל יתר מכפי הצורך לרפואה וכ"כ הרמב"ן וכו', עכ"ל. וכן ראיתי כותב הגרי"פ פערלא ז"ל בספר המצות לרב סעדיה גאון [4]: דלא בא הרמב"ם אלא לאפוקי מכה לרפואה או האב הרודה את בנו והרב את תלמידו וכיו"ב, אבל כל מכה וחובל זולת זה הו"ל בכלל דרך בזיון ונציון דכל הכאה שהיא שלא לצורך להמוכה דרך שנאה ודרך בזיון הוא, עכ"ל. וכ"כ בשו"ע הרב [5] שמותר אם זה לטובתו, וכ"כ הגר"מ פיינשטיין ז"ל [6] עיין להלן.

ועיין בנשמת אברהם חיו"ד מה שכתבנו שם [7] לגבי חיוב של הרופא למעט בחבלה בחולה ככל שאפשר וכן שם" לגבי התרמת דם.

סעיף טז צער כיצד, הרי שקטע אצבעו, אומדים כמה רוצה ליתן בין לקטע לו אבר זה בסייף או (ב) לקטוע אותו בסם אם גזר המלך לקטוע אבר (בסייף) ומה שיש בין זה לזה משלם לו. הגה ובמקום דאיכא צער לחוד משערים אם היה גזר המלך לכוות אותו בשפוד על צפרנו וכדומה כמה היה נותן להנצל מצער זה.

(ב) לקטוע אותו במם. האם הכוונה בסם של הרדמה או בסם שכשלעצמו מבצע את הקטיעה. ועיין ברש"י [9] שכותב לגבי נטולי טחול: ע"י סם. ובב"ק [10] מובא: כמה אדם רוצה ליטול לקטוע לו ידו המוכתב למלכות בין סם לסייף, וכותב רש"י: בין סם לסייף, ידו המוכתבת למלך לקוצצה בסם שאין שם צער כלל, כמה רוצה ליטול לקוצצה בסייף, עכ"ל. וכן עיין בגמ' נדה [11] שכותב רש"י שם: יוצא דופן ע"י סם נפתחו מעיה והוציאו את העובר לחוץ ונתרפאת, עכ"ל. משמע שע"י סם ביצעו את הנתוחים ולא שהסם היה סוג של הרדמה שאיפשר את הניתוח ללא כאב, והוא פלאי.

ועיין גם בב"מ [12] במעשה של רבי אלעזר ברבי שמעון שנעשה לו ניתוח של בני מעיים: אשקיהו סמא דשינתא ועיילוהו לביתא דשישא וקרעו לכריסיה וכו' (אגב צ"ע למה היה מותר לו לעבור ניתוח גדול כזה רק כדי להוכיח את צדקותו).

ואמנם הרפואה התחילה להשתמש בהרדמה כללית רק לפני פחות מ-150 שנה,

אך הנה לנו תיאור ברור בחז"ל על ניתוח, שגם היום נחשב כניתוח גדול, בעזרת הרדמה כללית. ועיין במהרש"א גיטין סח סוע"ב.

אגב, לעוד דוגמאות של תגליות ברפואה שכבר מופיעות בחז"ל במפורש או ברמז, ראה בנשמת אברהם חיו"ד סי' שלט הערה 14, שעל אף ששיטת ההנשמה מפה לפה ידועה ברפואה רק מזה כ-30 שנה, חז"ל כבר ידעו ותיארו אותה לפני יותר מ-1500 שנה; וראה גם שם בחאה"ע"ז סי' ה ס"ק ה מה שכתבנו בשם התוס' (הערה 24).

סעיף כא אמר לו המזיק אני ארפא אותך, או יש לי (ג) רופא שמרפא בחנם, אין שומעין לו, אלא מביא רופא אומן ומרפאו בשכר.

(ג) רופא שמרפא בחנם. וגמרא מפורסמת היא [13]: אסיא דמגן במגן מגן שוה. וכותב רש"י שירפא בחנם וקרובו הוא. וברא"ש [14] כותב: ואם אמר המזיק יש לי אוהב קרוב שירפאך בחנם, יכול הוא לומר, כשאין הרופא מקבל שכר אין לבו ומחשבתו מדקדק בעיקר צורך החולה כיון שאינו מצפה לקבל שכר, עכ"ל. ובטור כותב: כשאין הרופא מצפה לקבל שכר אינו מעיין כל כך בענין החולי, עכ"ל. ושואל הפלפולא

חריפתא [15] על הרא"ש: בחדא סגי ואפילו בלא חדא נמי תסגי שיהא לו מי שירפא בחנם ולא משרם אהבתו וקרבתו אלא שמצד עצמו רוצה לרפאות בחנם אם שחושב בזה שעושה גמילות חסד ועובד את ד' ואם לפנייה מן הפניות. ומתוך: אבל נקט אוהב קרוב דלעולם דברו בהווה ורגיל להיות, עכ"ל. וכותב הגר"י זילברשטיין שליט"א [16]: והנה לכאורה מוכח מדברי הפלפולא חריפתא שרופא העוסק בריפוי חנם וכוונתו למען גמילות חסד ועבודת ד' גם הוא בכלל אסיא דמגן במגן, שאם לא כן, מה מקשה על הרא"ש שהסביר שהרופא אוהבו של המזיק ולא הסביר שהרופא עוסק ברפואה חנם לשם מצוה, הרי אי אפשר להסביר שמדובר כשיש רופא המרפא חנם, משום שאילו היה מצוי רופא כזה היה אפשר לפטור את החובל מתשלום ולא יוכלו לטעון שהוא אסיא דמגן במגן וכו'. ומשמע מדבריו שגם על רופא שעושה מלאכתו חנם מצד גמילות חסדים ועבודת ד' הרי הוא בכלל מגן שוה, עכ"ל.

אגב, משמע מזה שהיום שיש, למשל בארץ, רופאי קופת חולים ואין צריך לשלם עבור כל ביקור, אם הניזק ידרוש ללכת דוקא לרופא פרטי עבור תשלום שישלם המזיק, יכול המזיק לסרב כי מכיוון שרופא חנם, דהיינו רופא קופת חולים, מצוי, יהיה אפשר לפטור את החובל מתשלום, וצ"ע.

וכתב לי מו"ר הגר"י נויבירט שליט"א: ואולם יש לדון בדבר, כי גם רופא בקופת חולים אשר אינו רואה פרוטה שחוקה אם יטפל בחולה טיפול מסור, ונכון כי יש והכסף יענה את הכל, ולכן גם חז"ל אומרים אסיא דמגן במגן שוה, אבל מאידך הרבה תלוי באישיותו ומתינותו של הרופא, ולא הכסף הוא הקובע אלא רק טובתו של החולה, עכ"ל.

ואמר לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א שאין רופא בית חולים או רופא קופת חולים המקבלים משכורת חודשית נקראים "רופא חנם", אלא רופא חנם הכוונה למשל לרופא המטפל בבן משפחתו או בידידו ללא כל תמורה כספית.

וכותב הגר"י ענגיל ז"ל [17]: ויש להסתפק אם הוא מדת חסידות אם הרופא מוחל על התשלומין, די"ל דאין בזה מדת חסידות שירפא בחנם מטעמא דאסיא דמגן וכו', ושוב ראיתי בשו"ת שבות יעקב סי' פו ע"ש ברהיטות דבריו דפשיטא ליה דהרופא רשאי למחול ואך החולה הוא דיש לו לשלם משום אסיא דמגן וכו', אבל אם החולה משלם יכול הרופא למחול ושלא לקבל ע"ש, עכ"ל. וכותב הגר"י זילברשטיין שליט"א (שם): מבואר בדבריו שהחולה חייב להציע תשלום והרופא רשאי למחול וכו' וא"כ קיימים שני פסקי דין נפרדים. א. לגבי החולה ההלכה היא שהוא מצדו חייב לשכור רופא תמורת שכר ובכך להמריצו שיהיה "לבו ומחשבתו מדקדקים בעיקר צורך החולה". וזוהי השתדלותו של החולה. ב. מצד הרופא יכול הוא למחול ולא לקבל את התשלום, עכ"ל. וראה גם במעשה דאבא אומנא [18] שכל חולה שם במקום מוצנע תשלום לפי יכולתו.

ממשיך הגר"י זילברשטיין שליט"א (שם) להביא ראיה שרופא הנוטל שכר מועט אינו בכלל אסיא דמגן והוא מהנאמר בגמ' שם: ואי אמר מייתינא לך אסיא רחיקא אמר ליה אסיא רחיקא עינא עוירא. וביאר הרא"ש שם: שאם אמר החובל אביא רופא ממרחקים שיטול מעט שכר, יכול הניזק לומר רופא שהוא ממקומו מדקדק יותר כדי שלא יפסיד המחאתו. ע"כ. ומשמע שלולא טענה זו שרופא הבא ממרחק אינו חושש להמחאתו, היה אפשר לשכור אותו ואעפ"י שנוטל מעט שכר. בנוסף, גם לשון הגמ' מורה כך שדוקא אסיא דמגן במגן כלומר בחנם, מגן שוה, אבל אם אינה חנם אלא בשכר והוא נוטל מעט. הרי הוא משובח, עכ"ל.

ועיין באו"ח [19]: הנכנס להקיז דם אומר וכו' כי רופא חנם אתה. וכותב החיד"א [20] בשם המהרש"א בספר גופי הלכות דף קיב: פ"י מה שאין כן בשר ודם דאסיא דמגן במגן שוה, עכ"ל.

סעיף לא (ד) החובל בעצמו, אע"פ שאינו רשאי, פטור, אחרים שחבלו בו, חייבים.

(ד) החובל בעצמו.

1. שמירת דיאטה. כותב האג"מ [21] לגבי ההיתר לנהוג דיאטה, כשמצטער מזה, בשביל יופי: הנה פשוט שאלו שנוהגין בהדיאטה לרפואה שלא יחלה ולא יסתכן, ודאי שאין מה לפקפק וכו' ואין זה בכלל הלצורך שכתבו התוס' (ב"ק צא ע"ב ד"ה אלא) לאסור שהוא להרוחת ממון וכו', דלרפואה אף כשלא יהיה סכנה הרי הצער מהמחלה ואף רק ממה שירא שלא להתחלות הוא יותר צער מהצער שלא יוכל ליהנות מהדברים שנמנע מלאכול. ואף כשסובל קצת רעבון, דהוא רק מחליף צער קטן תחת צער גדול, שזה לא רק שמותר אלא שמאותו הדין עצמו דאסור לחבול בעצמו ולהצטער, מחוייב לנהוג כהדיאטה שקבעו לו הרופאים. ורק על אלו נשים שנוהגות בדיאטה רק בשביל נוי ויופי שייך לדון אם מותר מאחר שמצטערות. אבל עיין במה שכתבתי בספר אג"מ חו"מ ח"א סי' קג, דדבר פשוט שבשביל הרוחת ממון ושאר הנאות מותר להצטער במניעה משתיית יין משום דלא נחשב זה מצטער כלל, מאחר שהוא שמח אדרבה מהממון שמרויח ומשאר הנאות שאית לו עי"ז, מאחר דכל הצער הוא מצד שמתאוה ליין והרי מתאוה יותר להריוח כדחזינן שבשביל זה הוא נמנע מיין, והוא פשוט וברור. וממש כן הוא הנאת האשה ממה שתהיה יותר נאה ויפה, לא מבעיא בפנויות שרוצות להנשא אלא אפילו נשואות כדי להתחבב על בעליהן וכו'. אבל היתר זה הוא מצער המניעה מדברים מתוקים שהצער הוא רק ממניעת הנאה שנחשב הנאה כנגד הנאה ובוחרת בהנאת הנוי שגדולה לה ביותר. אבל אם בהדיאטה מצטערת ברעבון אף שהוא באופן שאין לחוש להתחלות מרעבון כזה (עיין שבת לג ע"א) דאיכא צער ממש בעצם לא מצד תאוה, הוא כצער דחובל בגופו ממש, שכתבתי בסי' סו שאסור להרוחת ממון ולשאר הנאות. ולכן היה נוטה לאסור להרעיב עצמן בשביל נוי ויופי. אבל הא חזינן במגילה דף ז ע"ב דאיכא לפעמים שגם רעבון נעשה מצד טוב המאכלים שנמצא שגם צער רעבון תלוי בתאות הנאה, שלכן מאחר שבהנהגה לפי הדיאטה איכא מדת אוכל שאין להיות בעצם צער רעבון, וא"כ הוא רק כצער של מניעת הנאה שאין לאסור כשהיא נהנית בשביל זה מנוי ויופי. ולכן אף שיש טעם לאסור כשיש לה צער רעבון אם הדיאטה הוא רק לנוי ויופי לא בשביל בריאות הגוף, אין למחות בידן, עכ"ל.

וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א : לכאורה נראה דכיון שהיא רוצה בנוי ויופי, הרי זה חשיב אצלה כעונג ולא צער, עכ"ל.

2. ניתוח פלסטי. גם דן האג"מ [22] אם נערה מותרת ליפות עצמה ע"י ניתוח שהיא חבלה בגופה. וכותב להביא ראיה מהרמב"ם הנ"ל: דבעובדא זה שהחבלה הוא ליפותה הרי אינו דרך נציון ובזיון שלא שייך האיסור, ואם במכה חברו הוא רק דרך נציון ובזיון גם במכה בעצמו אין לאסור כשהוא ליפות שאינו דרך נציון ובזיון וכו'. ובעצם מזה שפשוט לגמ' דמותר להקיז דם לחברו ובעי' אם מותר בן לאביו, ראיה שאיסור חובל שילפינן מלא יוסיף הוא דוקא דרך נציון ובזיון ולא כשחובל לרפואה, אבל במכה אביו שנאמר סתם מכה היה מקום לומר דאף לרפואה יהיה חייב כשאינו סכנה, דלידחי מדין פקוח נפש, וא"כ יש למילף מזה דגם שלא לרפואה, אם הוא באופן שהחבלה הוא לטובתו שאינו דרך נציון ובזיון, מותר כדסובר הרמב"ם. ומוכרחין לומר שמה שהקשה דיהיה אסור גם אחר למישקל סילוא הוא משום דהאי זהירות מלחבול טפי ממה שצריך הוא נחשב דרך נציון ובזיון כדתיירצתי וכו'. ולכן נראה מזה שיש להתיר להנערה ליפות עצמה אף שהוא ע"י חבלה כיון שאינו דרך נציון ובזיון אלא אדרכה לטובתה וכו', עכ"ל ע"ש.

וכפסק האג"מ כבר פסק החלקת יעקב [23] שמותר לנערה לעבור ניתוח כזה. ועיין שם שהוא גם דן בשאלה אם מותר בניתוח כזה מסיבה אחרת, כי הרי בכל ניתוח יש חשש סכנה ואסור להכניס עצמו לסכנה, ומביא את האב"נ יו"ד סי' שכא שכותב לא להסכים לניתוח (לוישב רגל עקום בילד) כי כל ניתוח בחזקת סכנה ואף שהרופאים מבטיחים, הנסיון יגיד שאין לסמוך עליהם בזה. וחולק עליו החלקת יעקב וראייתו מהרמב"ן בתורת האדם [24] שכותב : א"כ לא יתעסק בקי ברפואות כלל דילמא טעי וה"ל שגגת סייף וכו', וי"ל כיון שניתן

רשות לרופא לרפאות ומצוה נמי איכא אין לו לחוש כלל, שאם מתנהג בהם כשורה לפי דעתו, אין לו ברפואות אלא מצוה, דרחמנא פקדיה לרפויי וליביה אנסיה למיטעי וכו' ע"ש. וברמב"ן הנ"ל מדבר נמי לענין הקזה, ומקשה דניחוש דילמא מזיק ליה, שכמה דברים של סכנה תלויים בהקזה, ומתרץ כנ"ל דאע"ג דכל ענין הקזה כנראה מגמרא דסוף מפנין אינו רק להברות גופא ולא משום סכנה או חשש סכנה וכו'. ועוד פוק חזי כדעמא דבר, והכי סוגיין דעלמא שאנשים, רח"ל, עושין בעצמן ניתוח על אברים פנימיים בדקין וריאה אף שלפי דיננו פשיטא דנקב טריפה, וסומכין על הא דתוס' ריש א"ט, אדם אית ליה מזלא, ואנו רואין ב"ה דרוב גדול מתרפאין מזה, וכמה חולאים שאין בהם שום סכנה רק אפשר סכנת אבר ואף פחות מזה והולכים להרופאים לניתוח. ועוד הרי מבואר בשבת לב דיולדת בחזקת סכנה וכו', הכי יעלה על הדעת לומר דאשה אינה רשאי לינשא ולהוליד בנים מפני שמכניסה עצמה לסכנה להיות יולדת [25], אלא מאי, כך היא פתקה של חוה שנאמר בעצב תילדי בנים וכך היא מנהגו של עולם וכיון דדשו בו רבים, שומר פתאים ד' וכו'. וכ"כ הרב יעקובוביץ שליט"א [26], וכ"כ השערים המצויינים בהלכה [27].

אך יש אוסרים. ועיין בשו"ת מנחת יצחק [28] וז"ל: וע"ד השאלה בענין ניתוח פלסטי לתקן או לשפר הצורה או איזה אבר שהיו משונים או נתקלקלו ע"י אסון או מזמן הלידה וכו'. והנה בנוגע לטעם חבלה שפיר הביא כ"ת מדברי הרמב"ם (פ"ה מהל' חובל ומזיק ה"א) דנראה דרק דרך בזיון אסור וכן ראה מש"כ מהרי"א אסאד (חיו"ד סי' רמט) ומה שכתבתי מזה בספרי (ח"א סי' לו אות ד) ע"ש. אולם בנוגע לסכנה, זה הערה גדולה וכבר נגעתי גם בזה בספרי שם (ח"א סי' כח אות ב) ע"ש, ואף דסברא גדולה מש"כ כ"ת דודאי עושה ניתוח זה לעת צורך ויש לו איזה דאגה או טירוף דעת ממצבו ומראהו שרוצה לשנותו ע"י הניתוח, וי"ל דה"ה בכלל חולה, אבל מ"מ הרי אינו בכלל חולה שיש בו סכנה וצ"ע וכו', עכ"ל.

וכן כותב השו"ת ציץ אליעזר [29] לאסור ניתוחים פלסטיים לשם יפוי אברים באין

שום מחלה או כאב וז"ל: ויש מקום גדול לטענה זאת שלא על כגון דא הוא שנתנה תורה רשות לרופא לרפאות (אם אפילו נקרא זה בשם לרפאות) ואין רשות לבני אדם לתת לרופאים לחבול בעצמם לשם מטרה זאת, וגם אין רשות לרופא לבצע זאת. ויש לדעת ולהאמין כי אין צייר כאלקינו והוא ית"ש צר והטביע לכאול"א מיצוריו בצלמו ובדמותו ההולמת לו ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, עכ"ל. וראייתו מאותו הרמב"ן המובא לעיל, וז"ל הציץ אליעזר: ופוק חזי להרמב"ן ז"ל שחתר למצוא טעם מדוע שמכה אדם לרפואה פטור ובא עלה מכח זה מפני "דמצוה דואהבת לרעך כמוך הוא". וחזינן בדבריו שם בעליל שלא הסתפק ללמוד זה מטעם והשבותו לו דדרשינן לרבות אבידת גופו. דלימוד זה דמצות רפואת הנפש למדין מכח והשבותו לו לרבות השבת אבידה דגופו הא מזכיר הרמב"ן בעצמו להלן בדבריו שם, ובכל זאת מדי דברו בכאן היכא שצריך לחבול בגופו כדי לרפאותו, לא מצא סיפוק להחיל גם ע"ז הלימוד של והשבותו לו, והיינו מפני שסבר דבכה"ג שכדי לרפאותו צריך לחבול בו לא יוכל להכלל בכלל זה כי אין זה השבת גופו בהיות שמאידך אדרבה צריך לחבול בו ולעשות אבידה בגופו. לכן המציא הרמב"ן בדעתו הגדולה שמכל מקום מכיון שהחבלה באה כדי להמציא לו מזור ומרפא שלדידיה בעצמו בודאי היה עושה כן ולא מונע את עצמו מזה בגלל החבלה ולכן איכא בכה"ג מצוה לעשות כן גם לחבירו מכח המצוה של ואהבת לרעך כמוך. ויוצא מכלל זה חבלה לשם נוי ויופי שאין בה כל השבה של אבידת הגוף אם כי לחבול כדי לשנותו וכו'. ועל אחת כמה דנעלה מכל ספק שאסור לו לאדם בהחלט להכניס את עצמו עבור כך לשום סכנה כל שהיא הכרוך בדרך כלל בכל ניתוח שהוא וכו', עכ"ל.

וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: מי שנקטעה ידו או אצבעו והצילו אותו באופן דליכא

כלל שום חשש של סכנה ויש אפשרות להחזיר לו את היד או האצבע ע"י ניתוח שיהיה ודאי צורך להרדמה, הרי פשוט הדבר דאע"ג שבשבת ויו"ט לא שרי משום סכנת אבר לעבור רק על שבות ולא על איסור תורה, והיינו משום דבכגון הא אין זה חשיב כלל כחובל אלא כמתקן ומציל, וא"כ מנלן דאסור במי שרוצה להתיפות ככך ולהיות דומה לרובא דאינשי, עכ"ל.

3. כדי לקיים מצות עשה. עיין באו"ח [30]: מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו, צריך לדחוק עצמו ולשתות לקיים מצות ארבע כוסות, ע"כ. וכותב על זה המ"ב [31]: ר"ל ומצטער בשתייתו וכואב בראשו מזה ואין בכלל זה כשיפול למשכב מזה, עכ"ל. ומוסיף בשעה"צ [32]: דאין זה דרך חירות, עכ"ל. ומשמע שבלי הטעם של חירות היה חייב [33], וכותב הגר"מ שטרנבוך שליט"א [34] דיש לומר דד' כוסות חמור שצריכים לחזור על הפתחים ואין

השעור חומש ממונו לבד ולכן מסברא חייב אלולא הסברא שאין זה דרך חירות, וגם יש לומר שהוסיף הטעם דרך חירות שאין בזה קיום מצוה ואין להחמיר לשתות, עכ"ל. וכותב בחזון עובדיה [35] דה"ה באכילת מצה ומרור. ועיין בנשמת אברהם [36].

גם עיין באו"ח [37] שחולה פטור מן הסוכה. וכותב הברכ"י [38] שאף בלילה הראשון פטור ודוקא מצטער חייב. ועיין בנשמת אדם [39] שכותב: נ"ל דא"צ לעקור מביתו לילך לעיר אחרת לקיים המצוה אפילו מצוה דאורייתא והיא עוברת כתקיעת שופר ולולב וכו', ומיהו נ"ל דבמקום דאזיל ואתי ביומיה מחוייב לילך וכו' וצ"ע, עכ"ל.

אך עיין מה שכתב באריכות הגר"פ שיינברג שליט"א [40] והוא מסכם: והעולה לדינא מכל הנ"ל: א. דמחוייב האדם לקיים מצות הי"ת ואפילו מצוה דרבנן אע"פ שיחלה ממנה ויפול למשכב ח"ו. ב. אם ע"י קיום המצוה יסכן אחד מאבריו או שישאר בחולי קבוע הוא פטור. ג. אם ע"י קיום מצוה אחת יחלה ר"ל ויתבטל מעוד מצות רבות הוא פטור. ד. במצות ד' כוסות עוד איכא פטור מיוחד משתיה כשאיננה בדרך חירות וכגון בשיפול למשכב מזה. ה. אין איסור חבלה בעצמו כשאיננה בדרך בזיון והיא מוכרחת לצורך מצוה, עכ"ל.

ומאידך, ראיתי כותב הקובץ שיעורים [41]: בתשובות הגאונים, ליק תרכ"ד, סי' נא "וחולה שאין יכול להתפלל, אם כבד עליו החולי הוא ומשמשי פטורין דילפינן מסוכה, דחולה ומשמשי פטורין, ומצטער הוא פטור ומשמשי חייבין", והיינו בחולה שאין בו סכנה דאי יש בו סכנה לא צריך למילף מסוכה. והטעם דמשמשי פטורין, משום דעוסקין במצוה. וצ"ע, דלפי"ז חולה ומשמשי פטורין מכל המצוות. ומסוכה לכאורה אין ראייה, דהתם טעמא מתשבו כעין תדורו ואפילו שומרי פירות פטורין מסוכה מה"ט. ומוכח מזה. דהמשמשי אין בהן טעמא דתשבו כעין תדורו, והא דפטורין הוא מטעמא דעוסקין במצוה. ולפי"ז גם בחולה עצמו שייך טעמא דעוסק במצוה דמצות השבת גופו גם עליה דידיה רמיא ואינו דומה לאבידת ממון דאיתא במחילה, וכ"כ בשו"ת בשמים ראש סי' צד, וכן נראה מדברי הפוסקים בהל' תפילין דמי שיש לו מכה או מיחוש בראש שגילוי הראש יזיק לו פטור מלהניח ש"ר אלא שיכול לסמוך על דעת הרשב"א שאין חציצה פוסלת בש"ר וצריך להניח על ראש מכוסה, עכ"ל. אך כותב בשו"ת בנין שלמה [42] לתמוה על סברת הבשמים ראש: דמה שייך בחולה עוסק במצוה, בהא אינו טרוד בשום מצוה כלל.

ועיין גם בכף החיים [43] שכותב בשם הבשמים ראש הנ"ל: ואם כשיאכל כזית ממנו יחלה יום או יומיים בכה"ג א"צ הבריא להביא עצמו לידי מדה זו ואיסורא נמי איכא לחבול בעצמו, עכ"ל.

וכן כותב הציץ אליעזר [44]: הדעת נותנת שעבור קיום מצות עשה או לא תעשה בשב ואל תעשה, אין חיוב לעשותם או לקיימם אם אפילו שכתוצאה מזה יחלה רק חולי שאין בו סכנה. וכדכתבתי בכזאת בספרי חי"ב סי' מג בשם ספר בנין שלמה וכן בספרי חט"ו סי' לו אות ח ע"ש, עכ"ל.

וכותב הגר"מ הרשלר שליט"א [45]: אולם יש צורך לבאר בזה, דאפשר דכל הנידון אינו שייך לחיוב הצלה ואף אם אפילו נפטור מצטער ומי שעלול לבא לידי חולי יהא פטור ממצוות עשה ואפילו מן התורה. והביאור שהתורה לא חייבה קיום מצוה כשנדרש בשביל הקיום להרבות בממונו, וכמו הדין שא"צ להוציא יותר מחומש, שקיום התורה בעשיית המצוה הוא בגדר הדרכי נועם של הליכות האדם, אבל אם יהא צריך להתחייב יותר מגדר הרגיל אין התורה מחייבת כדי לזכות אותו בקיום המצוה, וכן אם יבא משום הקיום לידי חולי אע"פ שאין בו סכנה, מ"מ ענין חולי הא סבל גדול מאוד ואפשר שאין חייב כ"כ כדי לקיים מצוה, עכ"ל.

- [1] פ"ה מהל' חובל ומזיק ה"א.
- [2] תורת האדם ענין הסכנה ד"ה בפרק החובל, ומובא גם בנמו"י על סנה' פרק הנחנקין.
- [3] על יבמות סי' ע.
- [4] ח"ב ל"ת מז-מח דף מה ע"א ד"ה ומה שהביא הרלב"ח.
- [5] הל' נזקי גוף ונפש סע' ד.
- [6] שו"ת אג"מ חו"מ ח"ב סי' סו.
- [7] סי' קנה ב 4.
- [8] סי' שמט ג (ג) 3.
- [9] סנה' כא ע"ב.
- [10] פה ע"א.
- [11] מ ע"א.
- [12] פג ע"ב.
- [13] ב"ק פה ע"א.
- [14] שם פ"ח סי' א.
- [15] על הרא"ש ס"ק ז.
- [16] ספר אסיא ח"ה עמ' 24.
- [17] גליוני הש"ס על ב"ק שם.
- [18] תענית כא ע"ב.
- [19] סי' רל סע' ד.
- [20] או"ח שם בשו"ר ברכה
- [21] חו"מ ח"ב סי' סה.

[22] שם סי' סו.

[23] ח"ג סי' יא.

[24] מובא גם בב"י סי' רמא וגם בקצרה בנמו"י סוף הנשרפים.

[25] עיין בנשמת אברהם חיו"ד סי' קצד ס"ק יא מה שכתבתי מהאג"מ.

[26] נועם כרך ו עמ' רעג.

[27] סי' קצ ס"ק ד.

[28] ח"ו סי' קה אות ב.

[29] חי"א סוסי' מא.

[30] סי' תעב סע' י.

[31] ס"ק לה.

[32] ס"ק נב.

[33] וכתב לי מו"ר הגר"י נויבירט שליט"א: ולכאורה יל"ע האם כאב ראש הוה דרך חירות ?

[34] הלכה ורפואה ספר ד עמ' קמז.

[35] עמ' קעד.

[36] חאו"ח סי' תעב ס"ק ב.

[37] סי' תרמ סע' ג.

[38] מובא בשע"ת שם ס"ק ה.

[39] חיי אדם כלל סח ס"ק ג.

[40] הלכה ורפואה ספר ד עמ' קכה.

[41] ח"ב סי' מו.

[42] סי' מז.

[43] סי' תעג ס"ק פח.

[44] חט"ז סי' כג.

[45] הלכה ורפואה ספר ד עמ' שסג.

3. חושן משפט סימן ת"כ (עידכון)
4. חושן משפט סימן ת"כ (עידכון שני)